

Fase 1: het formuleren en verhelderen van leerdoelen en succescriteria

1. Het waarom van fase 1

Hieronder sommen we op waarom fase 1: het formuleren en verhelderen van leerdoelen en succescriteria zo belangrijk is:

- Leerlingen en leraar hebben helder wat ze willen bereiken en werken dus doelgericht aan passende activiteiten die inzicht geven in hoever ze het doel (nog niet) bereikt hebben. Op die manier zijn leerdoelen een middel om leerlingen bewust te maken van hun groei en ontwikkeling over lessen en leerjaren heen;
- Leerlingen leren kwaliteit te herkennen, zodat ze ook kwaliteit kunnen leveren en beoordelen in hun eigen werk en peer feedback aan medeleerlingen kunnen geven;
- Leerlingen weten wat de relevantie en het nut is van het onderwerp/de vaardigheid. Zo is het leren betekenisvol vanuit leerlingperspectief. De relevantie van een stappenplan kunnen opstellen bij een beroepsgerichte vmbo-opleiding wordt duidelijk wanneer leerlingen beseffen dat het werken met protocollen in het kader van professioneel handelen in de horeca, zorg en techniek cruciaal is.

2. Wat zijn goede leerdoelen?

Hieronder lees je wat leerdoelen inhouden.

Leerdoelen

- Leerdoelen beschrijven wat leerlingen moeten kennen, begrijpen en doen aan het eind van een thema of periode.
- Leerdoelen zijn er op verschillende niveaus: generieke leerdoelen die groei inzichtelijk maken op langere termijn en leerdoelen op korte termijn of onderwerpspecifieke leerdoelen, bijvoorbeeld binnen een thema, lessenserie o.i.d. Bijvoorbeeld:
 - Generiek: Ik kan werken volgens een stappenplan dat nodig is voor een bepaalde handeling in een bepaalde situatie.
 - Onderwerpspecifiek: Ik kan een baby in bad doen door een passend stappenplan te volgen.

In gesprek over leerdoelen met collega's

Om de vraag te kunnen beantwoorden wat goede leerdoelen zijn, is het van belang om te weten waar we het over hebben als het over leerdoelen gaat. Het gesprek over wat goede leerdoelen zijn, kun je het beste voeren aan de hand van voorbeelden van leerdoelen die verschillen in kwaliteit. Laat de collega's met wie je het gesprek voert twee voorbeelden van leerdoelen meenemen: bijvoorbeeld een waarvan ze denken dat het een goed leerdoel is en een waarover ze twifelen.

Voorbeelden van goede en minder goede leerdoelen kunnen zijn:

1. Ik kan professioneel klantgericht handelen.
2. De leerling herkent het onderscheid tussen formeel en informeel communiceren.

3. De leerling kan zich aan- en inpassen in een positieve bedrijfscultuur.
4. Ik kan een informatieve tekst schrijven afgestemd op doel en publiek.
5. Ik kan zorg op maat verlenen aan een cliënt.
6. Leerlingen leren de indeling van een zakelijke e-mail.
7. Ik kan de oorzaken en gevolgen van een historische gebeurtenis benoemen.
8. Ik kan werken volgens een stappenplan.
9. De leerling kan speelgoed/spelletjes uitzoeken voor grove motoriek van peuters.
10. Je leert een wiskundige berekening over het berekenen van hoeken van snijdende lijnen op de juiste wijze te schrijven.
11. Ik kan het verschil vertellen tussen een globaal en specifiek ontwerp.
12. Je kan nauwkeurig werken.
13. Ik kan een verkoopgesprek voeren.
14. De leerling kan een overtuigende commercial maken.

Vervolgens ga je met je collega's in gesprek wat het ene leerdoel beter maakt dan het andere en waaraan goed geformuleerde leerdoelen voldoen. De criteria die daaruit voortkomen schrijf je op een poster. Voer je dit gesprek in een vaksectie dan is het goed om de posters van de verschillende vaksecties naast elkaar te hangen en met elkaar daarover te spreken. Uiteindelijk kan er een masterposter worden opgesteld, waaraan alle collega's hebben bijgedragen.

Succescriteria voor leerdoelen

1. Je beschrijft middels leerdoelen *WAT* je met de leerlingen wilt bereiken en niet *HOE* (Wylie & Lyon, 2015). Beantwoord de vraag: 'Waar leren we voor?' (WALF: what am I learning for?) (Chroinin and Cosgrave, 2013).
2. Je formuleert leerdoelen als te bereiken doelen en niet als specifieke leeractiviteiten van de les.
 - Wel: Na deze les / lessenserie / periode kan de leerling...
 - Niet: De leerling oefent / leert / ontwikkelt....
3. Je formuleert leerdoelen die passen bij jouw visie op onderwijs, zowel gericht op het product, op het proces als op zelfregulatie (leren leren) (Hatty & Timperley, 2007). Met name leerdoelen die gericht zijn op proces en zelfregulatie zijn noodzakelijk om de transfer te maken naar andere contexten en handelen in verschillende contexten vorm te geven.
 - Gericht op product:
Ik kan een overtuigende commercial maken afgestemd op publiek en context.
 - Gericht op proces:
Ik kan de feedback die ik krijg van mijn leraar en medeleerlingen verwerken in een volgende versie van mijn product.
 - Gericht op zelfregulatie:
Ik weet welke strategie ik moet inzetten als ik een probleem ervaar bij het uitvoeren van de leeractiviteit.
4. Je formuleert leerdoelen die zijn gekoppeld aan de essenties van je vakgebied en die groei inzichtelijk maken op langere termijn. Je generaliseert je leerdoelen dus naar een onderliggend principe/onderliggende vaardigheid (William & Leahy, 2018).

- Generiek: Ik kan een informatieve tekst schrijven, afgestemd op publiek en context.

Tegelijkertijd is het voor het begrip van leerlingen aan te bevelen om per onderwerp deze leerdoelen onderwerpspecifiek in te kleuren en nader uit te werken, zodat het betekenisvol wordt en leerlingen zien hoe ze kunnen groeien en ontwikkelen over thema's en periodes heen. Hieronder werken we het generieke leerdoel voorbeeldmatig uit voor leerjaar 1 en 3:

- Leerjaar 1: Ik kan een informatieve tekst voor scholieren in het nieuwsbulletin op de schoolwebsite schrijven (een verslag over een excursie naar x).
- Leerjaar 3: Ik kan een informatieve tekst schrijven voor een divers publiek in een thema-tijdschrift (een informatieve tekst over x in tijdschrift y voor een volwassen en geïnteresseerd publiek).

De onderstreepte woorden/zinsdelen geven de dimensies aan op basis waarvan je de leerlijn kunt opbouwen in complexiteit. Voorbeelden van dimensies zijn: 'van minder naar meer', 'van concreet naar abstract', 'van eenvoudig naar complex', 'van dichtbij naar veraf' en 'van begeleid naar zelfstandig'. In bijlage 1 vind je twee uitwerkingen van essenties voor Nederlands en Zorg & Welzijn, naar globaal leerdoel, naar leerjaarspecifieke leerdoelen inclusief passende leeractiviteiten.

Andere voorbeelden zijn:

- Generiek: Ik kan contact maken met verschillende klanten voor het signaleren van gezondheids- en welzijnssignalen.
Onderwerpspecifiek: Ik kan contact maken met meewerkende cliënten en diens enkelvoudige gezondheids-/welzijnssignalen ontdekken.
- Generiek: Ik kan een analyse maken van de oorzaken en gevolgen van een historische gebeurtenis.
Onderwerpspecifiek: Ik kan oorzaken en gevolgen beschrijven van de Beeldenstorm.

5. Je formuleert leerdoelen die een kwaliteitsindicatie geven. Vergelijk:

- Ik kan me aan- en inpassen in een bedrijfscultuur OF Ik kan me aan- en inpassen in een positieve bedrijfscultuur.
- Ik kan een informatieve tekst schrijven OF Ik kan een informatieve tekst schrijven afgestemd op doel en publiek.
- Ik kan zorg verlenen aan een cliënt OF Ik kan zorg op maat verlenen aan een cliënt.
- Ik kan een commercial maken OF Ik kan een overtuigende commercial maken.

6. Je formuleert leerdoelen (bij voorkeur samen met leerlingen) in een voor leerlingen van het betreffende jaar/niveau begrijpelijke taal (Ik kan ... Je kunt...).

3. Wat zijn goede succescriteria?

Een leerdoel behalen vraagt om kwaliteitsindicatoren die inzicht geven of een leerling het leerdoel heeft behaald. Dat noem je succescriteria. Om de vraag te kunnen beantwoorden wat goede succescriteria zijn, is het van belang om te weten waar we het precies over hebben. Hieronder lees je kort wat succescriteria inhouden.

Succescriteria

- Succescriteria zijn afgestemd op het leerdoel: ze vormen de standaarden waaraan zowel leerlingen als leraar het succes kunnen afmeten in welke mate de leerlingen voldoen aan het leerdoel. Succescriteria geven leerlingen dus inzicht in de mate waarin ze hun leerdoel(en) (nog niet) bereikt hebben.
- Succescriteria bieden vertrouwen omdat ze leerlingen inzicht geven in wat ze beheersen en in de punten waar leerlingen nog aan kunnen werken en zich op ontwikkelen.
- Succescriteria maken het mogelijk (peer) feedback te geven en prestaties te beoordelen.

Succescriteria voor succescriteria

1. Je beschrijft bij succescriteria welk gedrag moeten ze laten zien? Beantwoord de vraag: 'Waar ben ik naar op zoek?' (WILF: What I'm looking for?) (Chroinin and Cosgrave, 2013). Hieronder beschrijven we een voorbeeld bij het volgende leerdoel:

- Leerdoel: Leerlingen schrijven een instructie voor een bekend en onbekend publiek.
- Context: een instructie Tuinkers zaaien voor hun medeleerlingen.
- Voorbeelden van goede succescriteria:
 - De instructie maakt het mogelijk om de taak/handeling uit te voeren door alle onderdelen van de instructie te beschrijven in de juiste volgorde van tijd/handeling.
 - De stapsgewijze instructie wordt per stap bondig toegelicht.
 - De stappen beginnen met geschikte instructiewerkwoorden, geformuleerd in de gebiedende wijs.
 - De lay-out ondersteunt de leesbaarheid en de verschillende onderdelen van de instructie.
- Voorbeelden van (te) dichtgetimmerde succescriteria:
 - De indeling van de instructie bevat de volgende stappen in deze volgorde: doel, benodigd materiaal en stapsgewijze instructie.
 - De stappen zijn gemarkeerd met duidelijke tijdsmarkeringen (eerst, daarna);
 - De opsomming van stappen wordt door middel van inspringende bullets zichtbaar gemaakt.

In het laatste geval betekent het dat leerlingen die de opsomming markeren met 'stap 1, stap 2 enzovoort', niet aan het criterium voldoen. Dat schiet het doel van een effectieve instructie echter voorbij, omdat het niet zozeer gaat om welke lay-out een leerling precies kiest maar om de ondersteunende functie van de lay-out.

2. Je beschrijft succescriteria in concreet en observeerbaar gedrag, zodat leerlingen in staat zijn hun eigen en andermans werk te beoordelen, omdat ze weten hoe succes eruitziet (Clarke, 2005). Je gebruikt daarbij bij voorkeur actieve werkwoorden (handelingswerkwoorden).

- Wel: benoemen, uitleggen, beoordelen, laten zien, ontwerpen, maken
- Niet: leren, weten, begrijpen

In bijlage 2 vind je een overzicht met handelingswerkwoorden (in het Engels) geordend aan de hand van de zes vaardigheidsniveaus van Bloom.

3. Je verzamelt voorbeelden van wisselende kwaliteit bij de succescriteria, bijv. werk van (oud-)leerlingen, 'echte' praktijken en voorbeelden uit de actualiteit. Een voorbeeld van twee instructiefilmpjes 'Tuinkers zaaien', bruikbaar bij het schrijven van een goede instructie bij Nederlands en bij het goed inzaaien van tuinkerszaad bij Biologie/Natuur vind je hier:

- Onvoldoende kwaliteit: http://downloads.slo.nl/Documenten/Instructie_ouder.mp4
- Voldoende kwaliteit: http://downloads.slo.nl/Documenten/Instructie_gemiddeld.mp4

Op verschillende manieren kun je als leraar met leerlingen bespreken waaraan een goede instructie 'Tuinkers zaaien' moet voldoen aan de hand van deze voorbeelden. Succescriteria kun je dus samen met leerlingen opstellen aan de hand van twee of meer exemplarische uitwerkingen: wat maakt het ene werk beter dan het andere? (Carless, 2016). Zo ontwikkelen leerlingen een gevoel (een 'neus') voor kwaliteit, noodzakelijk om zelf iets met kwaliteit te kunnen leveren (Sadler, 1989).

Een essentieel onderdeel is om met elkaar in dialoog te gaan over de kwaliteit van de voorbeelden en vanuit de discussie over de voorbeelden criteria te formuleren. Ook is het belangrijk om hierbij de voordelen te benoemen van het samen met leerlingen vaststellen van succescriteria.

4. Verwerkingsopdrachten in het team

Van verschillende scholen hebben leraren lessenseries ontwikkeld, waarin ze fase 1 hebben uitgewerkt en ze de leerlingen een actieve rol laten spelen bij het verhelderen van leerdoelen en het achterhalen en/of formuleren van succescriteria.

Kies een lessenserie:

- Download [hier](#): Wiskunde – 1 vmbo-t – verhoudingen
- Download [hier](#): Wiskunde – 2 havo – procenten en verhoudingen
- Download [hier](#): Engels – leerjaar 1 – beschrijving van een dier en zijn leefomgeving
- Download [hier](#): Engels – 2 vmbo-t – beschrijving Time Capsule
- Download [hier](#): Nederlands – 1 vmbo – instructie Tuinkers zaaien
- Download [hier](#): Nederlands – 4 havo/vwo – column schrijven

Ga na welke leeractiviteiten de leraar gedurende de lessenserie gebruikt om de leerdoelen en succescriteria met leerlingen te verhelderen. Doe dat als volgt:

- Beschrijf de rol van de leraar en de rol van de leerling;
- Ga na in hoeverre het vormgeven van fase 1 de leerling actief betreft bij zijn leren;
- Ga na in hoeverre de relevantie van het leerdoel / de leerdoelen duidelijk wordt (gemaakt) voor de leerlingen.

Bijlage 1. Voorbeelden van uitwerking leerdoelen

Uitwerking Zorg en Welzijn

Essentie bij Zorg & Welzijn Werken met de klant (onderdeel B van de Kern Profiel Z&W)	
Leerdoel op lange termijn De leerling kan contact maken met verschillende soorten klanten voor het signaleren van gezondheids- en welzijnssignalen	
Leerdoel op kortere termijn	
<ul style="list-style-type: none"> • Begin leerjaar 3: De leerling kan contact maken met een meewerkende cliënt en ontdekken wat diens eenvoudige, enkelvoudige gezondheids-/welzijnssignalen zijn. • Einde leerjaar 4: De leerling kan contact maken met verschillende typen cliënten, diens gezondheids-/welzijnsproblematiek ontdekken en een passende vervolghandeling vormgeven. 	
Voorbeelden Leerjaar 3. <i>Een rollenspel waarin de leerling laat zien verschillende soorten eenvoudige problematieken boven tafel te krijgen.</i> Leerjaar 4. <i>Vier simulatiegesprekken met verschillende typen cliënten met verschillende soorten ingewikkeldere problematiek.</i>	Learning progressions <ul style="list-style-type: none"> • Van eenvoudige naar complexe gezondheidsproblematiek • van minder naar meer signalen • Van herkennen naar toepassen in gedrag
Succescriteria bij dit leerdoel	
<ul style="list-style-type: none"> • Contact maken • Omgaan met individuele verschillen • Afstemmen op cliënt • Problematiek 	

Uitwerking Nederlands

Essentie bij Nederlands: Communicatieve taalvaardigheid: schrijfvaardigheid	
Leerdoel op lange termijn Kan informatieve teksten schrijven afgestemd op publiek en context.	
Leerdoel op kortere termijn	
<ul style="list-style-type: none"> •Leerjaar 1: Kan informatieve teksten schrijven voor een bekend publiek over concrete onderwerpen. •Leerjaar 4: Kan informatieve teksten schrijven voor bekend en onbekend publiek over concrete en abstracte onderwerp. 	
Voorbeelden Leerjaar 1. <i>een verslag van een bezoek aan evenement x voor de nieuwsbulletin op de schoolwebsite</i> Leerjaar 4. <i>een ingezonden brief in een onderwijstijdschrift over de verengelsing van het onderwijs</i>	Learning progressions <ul style="list-style-type: none"> • Van concreet naar abstract • Van dichtbij naar veraf • Van minder naar meer • ...
Succescriteria bij dit leerdoel	
<ul style="list-style-type: none"> •Samenhang •Afstemming op doel •Afstemming op publiek •Woordenschat •Taalverzorging 	

Bijlage 2. Handelingswerkwoorden (Engels)

The table shows the hierarchy of thinking skills. For each of the six categories, there are key verbs that you can use as question stems. Some verbs occur in more than one category as questions are set in different contexts with different levels of challenge. This is not an exhaustive list.

Lower Order Thinking Skills			Higher Order Thinking Skills		
Remembering	Understanding	Applying	Analysing	Evaluating	Creating
Use questions to help pupils to remember information, for example key facts and basic concepts.	Use questions to support pupils to explore and improve their understanding.	Use questions to support pupils to apply their learning in new situations to solve problems or issues.	Use questions to help pupils analyse and interpret information.	Use questions to support pupils to interpret and evaluate information.	Use questions to enable pupils to think creatively and generate new ideas.
Think about which key words to use when formulating questions. Examples of key words to stimulate thinking and learning:					
who what when where how which why describe name label list choose select define find recall relate show	explain classify demonstrate illustrate compare contrast extend infer interpret outline relate rephrase summarise translate	apply build choose construct develop experiment with identify interview make use of model test consider organise plan select solve hypothesise predict	analyse investigate examine categorise classify compare contrast distinguish discriminate discover inspect list motive relate simplify survey	evaluate appraise assess judge justify rate verify deduce determine conclude monitor interpret prioritise measure prove defend disprove recommend criticise dispute	create adapt build change combine compile compose construct design develop elaborate formulate imagine improve invent make up modify propose solve test